

دانشگاه تربیت معلم

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته جامعه‌شناسی

بررسی رابطه سطح توسعه یافتگی اقتصادی - اجتماعی

با میزان جرائم خشن در بین استان‌ها

استاد راهنما

دکتر بیژن زارع

استاد مشاور

دکتر سیدحسین سراج زاده

دانشجو

علی اکبر زندی لک

اسفند ۱۳۸۸

تقدیم به

پرفسور فرهنگ ارشاد

من لم يشكر المخلوق لم يشكر الخالق

منتّ خدایی را عزّوجلّ که طاعتش موجب قربتست و بشکر اندرش مزید نعمت . هر نفسی که فرو می رود ممد حیانتست و چون برمی آید مفرّح ذات . پس در هر نفسی دو نعمت موجود است، و بر هر نعمتی شکری واجب .

از دست و زبان که برآید کز عهده شکرش بدرآید؟

خداوند را شاکرم که بار دیگر مرا از الطاف بی منتهای خود بهره مند نمود و در مرحله دیگری از تحصیل یاریم کرد .

از استاد ارجمند و گرانمایه جناب آقای دکتر بیژن زارع که بر اینجانب منت نهادند و با وجود مشغله بسیار از هرگونه کمک و راهنمایی دریغ نکردند و از رهنمودهای روشنگرانه شان در طی انجام این پژوهش بهره مند بوده ام، سپاسگذارم و از خداوند منّان برای ایشان آرزوی موفقیت و سلامت دارم .

از استاد بزرگوار جناب آقای دکتر سید حسین سراج زاده که زحمت مشاوره این پایان نامه را برعهده داشتند و از رهنمودهای عالمانه شان برخوردار بوده ام تشکر و قدردانی می کنم .
از زحمات و رهنمودهای عالمانه خانم دکتر فاطمه جواهری و دکتر محسن گودرزی که داوری پایان نامه اینجانب را بر عهده داشتند ، صمیمانه تشکر و قدر دانی به عمل می آید .
از اساتید مقطع کارشناسی ارشد به خاطر تدریس عالمانه شان به شرح زیر تقدیر و تشکر به عمل می آید :

دکتر بیژن زارع : جامعه شناسی قشرها و نابرابری های اجتماعی و جامعه شناسی توسعه .
دکتر سید حسین سراج زاده : زبان تخصصی ، جامعه شناسی دین ، روش تحقیق نظری و عملی .

دکتر فاطمه جواهری : جامعه شناسی پزشکی و SPSS .

دکتر مسعود گلچین : نظریه های جامعه شناسی ۲ و تفکر اجتماعی اندیشمندان مسلمان .

دکتر عباس کاظمی : نظریه های جامعه شناسی ۱ .

دکتر ابراهیم توفیق : جامعه شناسی معرفت .

همچنین جا دارد از دوستان خوبم آقایان فریق میرو قشلاق و محمد صدیق محمدی که در انجام این پایان نامه و در طول این مقطع یاریم نمودند ، تقدیر و تشکر بنمایم .

و در پایان بر خود لازم می دانم از زحمات پدرم که به بهای قد کشیدم قامتش خمید و از همسر عزیزم که همسفر زندگی و همدم جوانیم بود و در فراز و نشیب های زندگی یاریم کرد و از دختر عزیزم دنیا به خاطر نگاه های منتظرانه و پر از محبتش تشکر و قدردانی می نمایم و آرزوی بهروزی آنان را از خداوند متعال خواستارم .

چکیده

با توجه به پیشینه نظری و تجربی خارجی که اغلب یک رابطه معکوسی بین توسعه و جرائم خشن را نشان دادند، این پرسش مطرح شد که آیا در ایران چنین روند مشابهی وجود داشته است؟ بنابراین در این پژوهش فرض شد که هرچه سطح توسعه یافتگی اقتصادی _ اجتماعی استان ها در ایران بیشتر باشد، از میزان جرائم خشن کاسته می شود.

برای تبیین مسئله تحقیقی از نظریه های فشار ساختاری و خرده فرهنگ خشونت استفاده شده است. روش تحقیق این پژوهش روش آماری می باشد که با استفاده از داده های ثانویه و رسمی به انجام رسیده است. سطوح تحلیل این تحقیق در سطح کلان است و واحد تحلیل استان های کشور (۲۸ استان) می باشد. دوره زمانی مورد مطالعه سال های ۱۳۷۶ تا ۱۳۸۰ است. برای آزمون فرضیه ها از آزمون های همبستگی پیرسون، همبستگی اسپیرمن، رگرسیون چند متغیره و تحلیل مسیر استفاده شده است.

یافته های تحقیق نشان می دهد که یک رابطه مثبت و نسبتاً ضعیفی بین توسعه اقتصادی - اجتماعی و ابعاد آن بامیزان جرائم خشن در بین استان ها وجود دارد؛ اما زمانی که هر کدام از اجزای تشکیل دهنده شاخص جرائم خشن (قتل، ضرب و جرح، نزاع های دسته جمعی) با توسعه اقتصادی - اجتماعی و ابعاد آن در رابطه گذاشته شدند، مشاهده شد که فقط قتل (که ۲/۲ درصد از کل شاخص جرایم خشن را در برمی گیرد) یک رابطه معکوسی با توسعه اقتصادی - اجتماعی و ابعاد آن دارد.

واژگان کلیدی: جرم، خشونت، جرائم خشن، قتل، ضرب و جرح، توسعه اقتصادی - اجتماعی، نظریه فشار ساختاری، نظریه خرده فرهنگ خشونت.

فهرست مطالب

فصل اول : کلیات تحقیق

۱	۱-۱- بیان مسئله
۷	۲-۱ - سئوالات محوری پژوهش
۷	۳-۱- اهمیت و ضرورت مسأله
۱۳	۴-۱- اهداف تحقیق
۱۳	۱-۴-۱- اهداف توصیفی
۱۳	۲-۴-۱- اهداف تبیینی

فصل دوم : پیشینه نظری و تجربی

۱۴	۱-۲- پیشینه نظری
۱۶	۱-۱-۲- نظریه های مربوط به توسعه
۱۶	۱-۱-۱-۲- نظریه نوسازی
۲۲	۲-۱-۱-۲- نظریه وابستگی
۲۷	۲-۱-۲- نظریه های جامعه شناختی مربوط به جرائم خشن
۲۸	۱-۲-۱-۲- رویکرد ساختاری
۲۹	۱-۱-۲-۱-۲- نظریه های فشار اجتماعی
۳۰	۱-۱-۱-۲-۱-۲- نظریه فشار مرتن
۳۱	۲-۱-۱-۲-۱-۲- نظریه فشار کوهن
۳۲	۳-۱-۱-۲-۱-۲- نظریه فشار کلوارد و اوهلین

- ۳۴ -۱-۲-۱-۱-۴- نظریه فشار آگنیو
- ۳۶ -۲-۱-۲-۱-۲- نظریه های مکتب شیکاگو در خصوص بی سازمانی اجتماعی
- ۳۷ -۱-۲-۱-۲-۱-۲- نظریه های بی سازمانی اجتماعی پارک و برگس
- ۳۹ -۲-۲-۱-۲-۱-۲- نظریه های بی سازمانی اجتماعی شاو و مکی
- ۴۰ -۲-۲-۱-۲- رویکرد فرهنگی
- ۴۰ -۱-۲-۲-۱-۲- نظریه خرده فرهنگ بزهکار
- ۴۱ -۱-۱-۲-۲-۱-۲- تبیین خشونت در خرده فرهنگ بزهکاری
- ۴۱ -۲-۲-۲-۱-۲- نظریه خرده فرهنگ خشونت
- ۴۲ -۱-۲-۲-۲-۱-۲- نظریه خرده فرهنگ خشونت ولفگانگ و فراکوتی
- ۴۳ -۳-۲-۱-۲- رویکرد تعاملی
- ۴۳ -۱-۳-۲-۱-۲- نظریه انگ زنی
- ۴۴ -۲-۳-۲-۱-۲- نظریه پدیدار شناسی
- ۴۵ -۲-۲- پیشینه تجربی
- ۴۵ -۱-۲-۲- تحقیقات خارجی
- ۵۷ -۲-۲-۲- تحقیقات داخلی
- ۵۹ -۱-۲-۲-۲- جمع بندی و نقد تحقیقات پیشین داخلی
- ۶۰ -۳-۲- چارچوب نظری
- ۶۱ -۴-۲- مدل تحلیلی
- ۶۲ -۵-۲- فرضیه های تحقیق
- ۶۲ -۱-۵-۲- فرضیه های اصلی تحقیق
- ۶۲ -۲-۵-۲- فرضیه های فرعی تحقیق

فصل سوم: روش تحقیق

- ۶۴ ۱-۳- روش تحقیق
- ۶۴ ۲-۳- مفاهیم و شاخص های مربوط به متغیر مستقل
- ۶۴ ۱-۲-۳- تعریف توسعه اقتصادی - اجتماعی
- ۶۶ ۲-۲-۳- شاخص های توسعه اقتصادی - اجتماعی
- ۶۸ ۱-۲-۲-۳- شاخص های توسعه بهداشتی
- ۶۸ ۲-۲-۲-۳- شاخص های توسعه فرهنگی و آموزشی
- ۶۹ ۳-۲-۲-۳- شاخص های توسعه زیر بنایی
- ۷۰ ۴-۲-۲-۳- شاخص های توسعه صنعتی
- ۷۰ ۵-۲-۲-۳- توسعه در بخش شاخص های منتخب اقتصادی - اجتماعی
- ۷۱ ۳-۲-۳- روایی و پایایی شاخص های توسعه اقتصادی - اجتماعی
- ۷۱ ۱-۳-۲-۳- روایی (اعتبار)
- ۷۱ ۲-۳-۲-۳- پایایی (اعتماد)
- ۷۳ ۳-۳- مفاهیم و شاخص های مربوط به متغیر وابسته
- ۷۳ ۱-۳-۳- تعریف جرائم خشن
- ۷۷ ۲-۳-۳- شاخص های مربوط به جرائم خشن
- ۷۸ ۱-۲-۳-۳- قتل
- ۷۸ ۲-۲-۳-۳- نزاع دسته جمعی
- ۷۸ ۳-۲-۳-۳- ضرب و جرح
- ۷۹ ۳-۳-۳- ارزیابی منابع آمار جرائم
- ۸۰ ۱-۳-۳-۳- ارزیابی منابع آمار جرائم در ایران

- ۸۰ ۴-۳- منابع آماری پژوهش
- ۸۲ ۵-۳- تحلیل داده ها

فصل چهارم : یافته های توصیفی

- ۸۳ ۱-۴- یافته های توصیفی تحقیق
- ۸۳ ۱-۱-۴- توصیف متغیرهای مستقل
- ۸۳ ۱-۱-۱-۴- توسعه استان ها در سال ۱۳۷۶
- ۸۶ ۱-۱-۲- توسعه استان ها در سال ۱۳۸۰
- ۸۹ ۱-۱-۳- توسعه استان ها در بین سال های ۱۳۷۶ تا ۱۳۸۰
- ۹۴ ۱-۲-۴- توصیف متغیرهای وابسته
- ۹۴ ۱-۲-۱-۴- جرائم خشن براساس پرونده های تشکیل شده در نیروی انتظامی
- ۹۹ ۱-۲-۲-۴- جرائم خشن براساس پرونده های مختومه در دادگاه های عمومی کشور

فصل پنجم : یافته های تبیینی

- ۱۰۳ ۱-۵- یافته های تبیینی تحقیق
- ۱۰۳ ۱-۱-۵- آزمون فرضیه های اصلی
- ۱۰۸ ۱-۲-۵- آزمون فرضیه های فرعی
- ۱۱۴ ۱-۳-۵- تحلیل رگرسیون چند متغیره ابعاد توسعه اقتصادی- اجتماعی استان ها با میزان قتل
- ۱۱۷ ۱-۴-۵- تحلیل مسیر

فصل ششم : خلاصه تحقیق ، نتیجه گیری ، پیشنهادات و انتقادات

۱۱۸	۱-۶- خلاصه تحقیق
۱۲۰	۱-۱-۶- خلاصه یافته های توصیفی
۱۲۵	۲-۱-۶- خلاصه یافته های تبیینی
۱۲۸	۲-۶- نتیجه گیری
۱۳۰	۳-۶- پیشنهادات تحقیق
۱۳۲	۴-۶- محدودیت های پژوهش

&

۱۳۳	ضمیمه
۱۳۷	منابع فارسی
۱۴۳	منابع لاتین

فهرست جداول و نمودارها

صفحه	توضیحات	جدول
۱۱	پرونده های مختومه جرائم خشن در دادگاه های عمومی کشور از سال ۱۳۷۶ تا ۱۳۸۰	۱-۱
۱۴	سطوح تبیین جرائم خشن	۱-۲
۲۰	مراحل و مشخصات رشد اقتصادی روستو	۲-۲
۵۲	خلاصه ای از شواهد موجود در زمینه تأثیر توسعه بر میزان جرائم	۳-۲
۷۲	میزان پایایی شاخص های توسعه اقتصادی - اجتماعی	۱-۳
۷۵	تقسیم بندی های گوناگون از خشونت	۲-۳
۸۴	سطح توسعه یافتگی استان های کشور بر اساس شاخص های اجتماعی - اقتصادی در سال ۱۳۷۶	۱-۴
۸۷	سطح توسعه یافتگی استانهای کشور بر اساس شاخص های اجتماعی - اقتصادی در سال ۱۳۸۰	۲-۴
۸۹	سطح توسعه یافتگی استانهای کشور بر اساس شاخص های اجتماعی - اقتصادی ۱۳۸۰-۱۳۷۶	۳-۴
۹۱	آماره های توصیفی توسعه اقتصادی - اجتماعی و ابعاد آن ۱۳۷۶ - ۱۳۸۰	۴-۴
۹۶	میانگین جرائم خشن (براساس پرونده های تشکیل شده در نیروی انتظامی) به ازای هر یک صد هزار نفر از ۷۶ تا ۸۰	۵-۴
۹۷	آمارهای گرایش مرکزی و پراکندگی جرائم خشن (قتل ، ضرب و جرح ، نزاع دسته جمعی) براساس پرونده های تشکیل شده در نیروی انتظامی از سال ۱۳۷۶ تا ۱۳۸۰	۶-۴
۹۹	توزیع پرونده های مختومه جرائم خشن در دادگاه های عمومی کشور از سال ۱۳۷۶ تا ۱۳۸۰ (در صد هزار نفر)	۷-۴
۱۰۱	آمارهای گرایش مرکزی و پراکندگی جرائم خشن (قتل عمد ، ضرب و جرح ، تخریب) بر اساس پرونده های مختومه در دادگاه از سال ۱۳۷۶ تا ۱۳۸۰	۸-۴
۱۰۳	بررسی رابطه سطح توسعه یافتگی اقتصادی - اجتماعی استان ها با میزان جرائم خشن (براساس پرونده های تشکیل شده در نیروی انتظامی)	۱-۵
۱۰۴	بررسی رابطه سطح توسعه یافتگی اقتصادی - اجتماعی استان ها با میزان جرائم خشن (براساس پرونده های مختومه شده در دادگاه های عمومی)	۲-۵
۱۰۵	بررسی رابطه ابعاد توسعه اقتصادی - اجتماعی با میزان جرائم خشن (براساس پرونده های تشکیل شده در نیروی انتظامی)	۳-۵
۱۰۶	بررسی رابطه ابعاد توسعه اقتصادی - اجتماعی با میزان جرائم خشن (براساس پرونده های مختومه در دادگاه های عمومی)	۴-۵
۱۰۸	بررسی رابطه سطح توسعه یافتگی اقتصادی - اجتماعی استان ها با میزان قتل	۵-۵

۶-۵	برسی رابطه سطح توسعه یافتگی اقتصادی - اجتماعی استان ها با میزان ضرب و جرح	۱۰۸
۷-۵	برسی رابطه سطح توسعه یافتگی اقتصادی - اجتماعی استان ها با میزان نزاع های دسته جمعی	۱۰۹
۸-۵	برسی رابطه ابعاد توسعه اقتصادی - اجتماعی با میزان قتل	۱۱۰
۹-۵	برسی رابطه ابعاد توسعه اقتصادی - اجتماعی با میزان ضرب و جرح	۱۱۱
۱۰-۵	برسی رابطه ابعاد توسعه اقتصادی - اجتماعی با میزان نزاع های دسته جمعی	۱۱۲
۱۱-۵	تبیین میزان قتل بر اساس ابعاد توسعه اقتصادی - اجتماعی	۱۱۴
۱۲-۵	ضریب رگرسیونی بین توسعه یافتگی استان ها و میزان قتل	۱۱۵
نمودار	توضیحات	صفحه
۱ - ۴	توسعه یافتگی استان ها در سال ۱۳۷۶	۸۵
۲-۴	توسعه یافتگی استان ها در سال ۱۳۸۰	۸۸
۳-۴	توسعه اقتصادی - اجتماعی استان ها و ابعاد آن (۱۳۷۶ - ۱۳۸۰)	۹۲
۴- ۴	میانگین جرائم خشن (قتل ، ضرب و جرح ، نزاع دسته جمعی) براساس پرونده های تکلیف شده در نیروی انتظامی از سال های ۱۳۷۶ تا ۱۳۸۰	۹۸
۵- ۴	جرائم خشن (بر اساس پرونده ای مختومه در دادگاه های عمومی کشور) از سال های ۱۳۷۶ تا ۱۳۸۰	۱۰۲
۱ - ۵	تحلیل مسیر رابطه توسعه آموزشی ، توسعه زیربنایی ، توسعه صنعتی و توسعه شاخص های منتخب با میزان قتل	۱۱۷

هدف همه فرایندها و برنامه های توسعه ای ایجاد رفاه ، امنیت ، کاهش فقر و نابرابری بوده است . « مایکل تودارو که از صاحب نظران توسعه محسوب می گردد، معتقد است که توسعه در کلیه جوامع باید سه دسته اهداف را به شرح ذیل پیگیری نماید : الف) دسترسی بیشتر به کالاهای تداوم بخش زندگی مانند غذا ، مسکن ، بهداشت و ... ب) افزایش سطح زندگی از جمله درآمدهای بالاتر ، تأمین اشتغال بیشتر ، آموزش بهتر و ... ج) گسترده‌گی دامنه های انتخاب اقتصادی و اجتماعی از افراد و ملل از طریق رهایی آن ها از قید بردگی و وابستگی « (لرنی ، ۱۳۸۳ : ۱۷۴) . در مجموع از نظر تودارو توسعه یک جریان چند بعدی است که مستلزم تغییرات اساسی در زیر ساخت های اجتماعی و کاهش نابرابری و ریشه کن کردن فقر مطلق است (تودارو ، ۱۳۷۰) .

سیرز^۱ نیز که از اقتصاد دانان معروف توسعه است میزان تغییر در فقر ، بیکاری و نابرابری را از مسائل اصلی توسعه دانسته است و براین باور است که زمانی یک کشور یا منطقه توسعه یافته است که به سه سؤال اساسی ذیل پاسخ دهد :

۱ . چه تغییری در رابطه با فقر اتفاق افتاده است ؟

۲ . چه تغییری در زمینه بیکاری ایجاد شده است ؟

۳ . چه تغییری در رابطه با نابرابری ایجاد شده است ؟

سیرز معتقد است که اگر در هر سه زمینه کاهش چشمگیری اتفاق افتاده باشد ، در این صورت بی شک دوره فوق یک دوره توسعه برای کشور یا منطقه مورد نظر بوده است . اما اگر یک یا دو مورد از موارد فوق افزایش یابد ، نمی توان ادعا کرد که توسعه اتفاق افتاده است ،

^۱ . Seers

حتی اگر در این دوره درآمد سرانه نیز دوبرابر شده باشد (سیرز ، ۱۹۶۹ : ۳ ؛ کلانتری ، ۱۳۸۰ : ۲۶) .

توسعه منطقه ای نیز که از دهه ۱۹۶۰ برنامه اکثر کشورهای در حال توسعه بود ، استثنائی براین قاعده نبود ؛ بلکه رفاه و امنیت افراد ، کاهش نابرابری ، فقر و توزیع عادلانه فرصت های زندگی را در مرکز اهداف خود قرار داد. در واقع تلاش توسعه منطقه ای بر آن است که بهترین امکانات و شرایط را برای توسعه جامع همه فراهم آورد ، تفاوت های کیفیت زندگی بین منطقه ای و درون منطقه ای را به حداقل رساند و در نهایت از میان بردارد (مابوگونج ، ۱۳۶۸ : ۵۵) .

اما شواهد موجود از کاربست الگوهای توسعه ای از دهه ۱۹۵۰ به این سو در کشورهای غیر صنعتی و جهان سوم حاکی از آن است که که بخش اعظم جمعیت در این کشورها با فقر دست به گریبان بوده و از حداقل امکانات رفاهی محروم اند و نابرابری اجتماعی بیش از گذشته تشدید شده است (زاهدی مازندرانی ، ۱۳۸۶ : ۱۳) و به واقع « در هیچ دوره ای از تاریخ بشر تعداد فقرا این اندازه زیاد و شکاف بین ثوتمندان و فقرا دست کم از حیث امکانات رفاهی ، این اندازه عمیق نبوده است . این وضعیت را می توان آسیب شناختی ترین جلوه زندگی در عصر حاضر دانست و تردیدی نیست که این شکاف های عمیق قبل از هر چیز اصیل ترین اصول اخلاقی زندگی اجتماعی را زیر سؤال خواهند برد. کاهش انتظام و انسجام اجتماعی و افزایش نابسامانی ها ، انحرافات و بزهکاری ها کمترین آثار این فرایند است » (همان منبع : ۲۷۲) .

گزارش توسعه انسانی ۱۹۵۵ سازمان ملل متحد نیز بازگوی آن است که به رغم پیشرفت های توسعه ای در جهان هنوز میزان محرومیت انسانی هم در کشورهای در حال توسعه و هم در کشورهای صنعتی چشمگیر و قابل ملاحظه است . در کشورهای جهان سوم از هر سه نفر یک

نفر در فقر به سر می برد و بیشتر از یک میلیارد نفر از دسترسی به خدمات اجتماعی نظیر مراقبت های بهداشتی اولیه ، آموزش پایه ، آب آشامیدنی سالم و تغذیه کافی محروم هستند .

در ایران نیز برنامه های توسعه منطقه ای که از زمان رضاخان شروع شد بود به دلیل تأثیر شرایط طبیعی (توزیع منابع طبیعی ، شرایط جوی و توزیع جمعیت) ، عوامل انسانی (تصمیمات سیاستگذاران و برنامه ریزان اقتصادی کشور) و عوامل ساختاری منجر به شکاف هایی در برخورداری از فرصت های زندگی و عدم رفاه و امنیت در برخی استان ها شد . نکته قابل توجه این است که با پیشرفت تکنولوژی به مرور از اهمیت شرایط طبیعی کاسته شد و به اهمیت عوامل انسانی و ساختاری در برنامه ریزی های توسعه ای افزوده شد . در مورد عوامل انسانی به خصوص در زمینه سیاستگذاری ها و برنامه ریزی ها می توان به دو عامل تأثیر گذار اشاره کرد :

یکی از این عوامل تمرکز گرایی^۱ و دیگری تکیه بر کارائی بخشی^۲ بود. از یک سو در اقتصاد ایران برنامه ریزی و تصمیم گیری در مرکز صورت می گرفت و استان ها در این زمینه دخالتی نداشتند و صرفاً با توجه به موقعیت و نفوذی که استان ها در میان تصمیم گیران داشت از منافع برنامه ها برخوردار می شده است ؛ و از سویی دیگر به دلیل متأثر شدن از تفکر حاکم بر جهان سوم و توصیه نهادهای بین المللی بر کارائی بخشی تکیه می شد. به طور مثال به دلیل حاکم شدن تفکر رشد اقتصادی به عنوان یک رویکرد غالب در برنامه های توسعه ای در ایران غالباً به بخشهایی توجه می شد که پتانسیل کافی برای تأمین این هدف را داشته باشند (سلیمی فر ، ۱۳۷۶ : ۱۷۶ - ۱۷۲) .

^۱ . Centralization

^۲ . Sectoral efficiency

از این رو در ایران ، اجرای برنامه های توسعه ای (در قبل و بعد از انقلاب ۱۳۵۷)^۱ که همگی متأثر از عوامل فوق الذکر بوده است، نتایج یکسانی برای مناطق (استان ها) نداشته است . در زیر به دو مورد از شواهد موجود در مورد ایران اشاره می شود :

۱ . امیر احمدی در مقاله ای با عنوان « پویایی شناسی توسعه و نابرابری استان ها در ایران » به بررسی میزان تفاوت های موجود میان استان های ایران در فاصله سال های ۱۳۳۵ تا ۱۳۶۳ پرداخته است . در این تحقیق توسعه یافتگی استان ها بر اساس ۱۳ متغیر (شامل متغیرهای اقتصادی ، اجتماعی و جمعیتی) مورد بررسی قرار گرفته است . تحلیل داده های برگرفته شده از منابع دولتی بر اساس ۲۳ استان در طول این دوره ها ، وجود نابرابری های میان استان های ایران را آشکار می سازد . اگرچه در فاصله سال های ۱۳۴۵ و ۱۳۵۵ و در طول دوره ۱۳۶۳ - ۱۳۵۵ ، نابرابری های موجود میان استان ها در زمینه بسیاری از متغیرهای اقتصادی ، اجتماعی و جمعیتی استفاده شده در این بررسی کاهش یافته است ولی تصویر کلی تغییر چندانی نکرده است . برای نمونه از لحاظ سطح توسعه در سال ۱۳۵۵ و نیز در سال ۱۳۶۳ سه گروه استانی (توسعه یافته ، نیمه توسعه یافته و زیر خط توسعه) قابل تشخیص بود که هر گروه تقریباً همان استان های ۱۳۴۵ یا ۱۳۳۵ را در بر می گرفت . به بیان دیگر بجز در چند مورد ، موقعیت نسبی استان ها به طرز چشمگیری تغییر نیافته است و لذا فرایندهای توسعه اجتماعی و اقتصادی عمدتاً بر موقعیت آن ها در سلسله مراتب استانی تأثیر نگذاشته است . بنابراین از دهه ۱۳۳۰ ایران دارای یک الگوی سه گانه توسعه بوده است که با سه گروه بندی استانی (توسعه یافته ، نیمه توسعه یافته و زیر خط توسعه) نشان داده می شود (امیر احمدی ، ۱۳۷۵ : ۱۷۱ - ۱۵۴) .

^۱ . قبل از انقلاب پنج برنامه توسعه ای تحت عناوین برنامه های عمرانی اجرا شد و بعد از انقلاب تا سال ۱۳۸۸ چهار برنامه توسعه ای اجرا شده است که شرح کامل آن در بخش ضمیمه ارائه می شود .

۲. فطرس و بهشتی فر در پژوهشی به تعیین سطح توسعه یافتگی استان های کشور و نابرابری بین آن ها طی سال های ۱۳۷۳ و ۱۳۸۳ پرداخته اند . نتایج این پژوهش که با استفاده از ۹۰ شاخص اقتصادی ، اجتماعی و با کمک دو تکنیک تحلیل عاملی و تاکسونومی عددی ، در دو مقطع زمانی ۱۳۷۳ و ۱۳۸۳ انجام گرفته ، نشان داده است که سطح توسعه یافتگی استان های کشور به طور متوسط طی سال های مورد مطالعه به میزان ۲۵۰ درصد افزایش یافته ولی نابرابری بین آن ها طی سال های مورد مطالعه به میزان ۵۶ / ۴ در صد افزایش داشته است (فطرس و بهشتی فر ، ۱۳۸۵ : ۱۲۲ - ۱۰۱) .

بنابراین اجرای الگوهای توسعه در ایران که تحت تأثیر الگوی نوسازی بود ، منجر به نابرابری در فرصت های زندگی و عدم رفاه و امنیت در برخی نواحی شده است . از سویی دیگر این عدم تعادل در شرایط زندگی منشأ بیشترین انحرافات و نابسامانی های اجتماعی شده است . به طوری که « بررسی ها نشان داده است فقدان امنیت و رفاه اجتماعی^۱ و یا عدم برخورداری سطح وسیعی از مردم از متوسط امنیت و رفاه در جامعه از جمله عوامل مهم در شکل گیری آسیب های اجتماعی تلقی می شود . عدم دسترسی به فرصت های اجتماعی برابر ، فقدان آینده روشن ، عدم دسترسی به امکانات بهداشتی و درمانی ، تغذیه مناسب ، تعلیم و تربیت استاندارد و مناسب برای همه ، حمل و نقل ارزان قیمت و امن و همچنین فقدان مسکن استاندارد برای همه ، فقدان امکانات متناسب با جمعیت در خصوص زندگی اجتماعی و بسیاری از موارد دیگر همگی بیانگر عدم رفاه و امنیت برای تمام سطوح جامعه است . امروز تمام تلاش هایی که برای رشد اقتصادی و صنعتی در جهان صورت می گیرد به منظور افزایش رفاه و امنیت در جامعه است ؛ زیرا فقدان امنیت و رفاه موجب بروز رفتارهای کجروانه و بزهکاری می شود و

^۱ - Social welfare .

در نهایت به آسیب های اجتماعی منتهی می گردد . پیامد آسیب های اجتماعی بروز مسأله اجتماعی است که خود در نهایت به بحران اجتماعی و نا امنی اجتماعی منتهی می شود . به همین دلیل تمام تلاش های سیاستمداران و مدیران یک جامعه و همچنین سوگیری در رشد اقتصادی به سمتی است که امنیت و رفاه اجتماعی را برای عموم فراهم آورد» (ناطق پور ، ۱۳۸۶: ۶۶- ۶۵) .

یکی از انواع آسیب ها و انحرافات اجتماعی که به عنوان متغیر وابسته از نابرابری در فرصت های زندگی و عدم رفاه و امنیت تأثیر می پذیرد جرائم خشن^۱ (قتل ، ضرب و جرح و نزاع دسته جمعی و ...) است . جرائم خشن موجب اضطراب مردم و احساس نا امنی آن ها به ویژه گروه های ضعیف تر و آسیب پذیر تر مانند زنان ، کودکان ، سالخوردگان می شود . وجود ، گسترش و فزاینده گی انواع خشونت در جامعه ، علاوه بر قربانیان مستقیم ، نزدیکان و دوستان آنها را نیز متأثر می کند و امنیت اجتماعی و سلامت روانی مردم را به مخاطره می اندازد (صدیق سروسستانی ، ۱۳۸۷: ۱۱۳) . از این رو «توسعه و نقش آن در کاهش پیشگیری از آسیب اجتماعی تا آن جا مهم است که منشور ملل متحد برای این سازمان مقرر می دارد که زمینه لازم را برای رسیدن به معیارهای معیشتی بالاتر ، اشتغال کامل و شرایط توسعه و پیشرفت اقتصادی و اجتماعی را فراهم کند» (ناطق پور ، ۱۳۸۶: ۴۳) . بنابراین اگر پاسخ به مسئله این پژوهش مثبت باشد ؛ یعنی بین سطح توسعه اقتصادی - اجتماعی در استان ها با نرخ وقوع جرائم خشن در بین استان ها رابطه داشته باشد ، می توان از طریق اتخاذ سیاست هایی از جمله توسعه

^۱ . Violence crimes

متوازن^۱ که منجر به کاهش نابرابری در سطح توسعه استان ها می شود ، از وقوع جرائم خشن در جامعه پیشگیری کنیم .

۱-۲ - سئوالات محوری پژوهش

با توجه به پیشینه نظری و تجربی در جوامع توسعه یافته که اغلب یک رابطه معکوسی بین توسعه و جرائم خشن را نشان می دهد ، این پرسش مطرح می شود که آیا در ایران چنین روند مشابهی وجود داشته است ؟ برایین اساس سئوالات محوری تحقیق به شرح زیر ارائه می شود :

۱ . آیا بین توسعه یافتگی استان ها در ایران و میزان جرائم خشن ، قتل ، ضرب و جرح ، نزاع های دسته جمعی یک رابطه معکوسی وجود دارد ؟

۲ . آیا همه ابعاد توسعه (فرهنگی و آموزشی ، بهداشتی ، صنعتی ، زیربنایی ، شاخص های منتخب اقتصادی - اجتماعی) بر جرائم خشن ، قتل ، ضرب و جرح و نزاع های دسته جمعی تأثیر منفی دارند ؟

۳ . کدام یک از ابعاد توسعه اقتصادی - اجتماعی بیشترین تأثیر منفی را بر میزان جرائم خشن (قتل ، ضرب و جرح و نزاع های دسته جمعی) دارد ؟

۱-۳ - اهمیت و ضرورت مسأله

فرض کردن رابطه بین توسعه و خشونت پدیده ای جدید نیست ؛ بلکه پیشینه آن به قرن نوزدهم بر می گردد . اما از دهه ۱۹۹۰ به بعد است که پرداختن به مسئله خشونت در مطالعات توسعه ای اهمیت ویژه ای پیدا می کند . این امر بیشتر ناشی از مشاهده تمرکز جرم و خشونت در کشورهای جنوب است ؛ به طوری که بیشترین میزان خشونت (بر اساس میزان قربانیان) در قاره آفریقا و به دنبالش آمریکای لاتین دیده شد (مک ایلونی ، ۱۹۹۹ : ۴۵۳) . از این رو

^۱ - Balanced development.

در سال های اخیر موضوع جرائم خشن کانون توجه بسیاری از اندیشمندان حوزه های جرم شناسی و جامعه شناسی قرار گرفته است .

جرائم خشن اگر چه از نظر کمی نسبت به سایر جرائم حائز اهمیت نیستند اما از یک سو به دلیل تحمیل هزینه های روحی و روانی ، اجتماعی و اقتصادی سنگین و طولانی مدت بسیار با اهمیت است (لیبی ، ۱۳۸۷ : ۷) و از سویی دیگر وقوع جرائم خشن علاوه بر قربانیان مستقیم ، نزدیکان و دوستان قربانیان را تحت تأثیر قرار می دهند و امنیت اجتماعی را به خطر می اندازد (صدیق سروستانی ، ۱۳۸۷ : ۱۱۳) . به طور مثال در انگلستان تنها ۱۰ درصد جرائم را می توان در زمره جرائم خشن محسوب کرد در حالی که بیش از یک سوم هزینه ها به همین جرائم مربوط می شود و یا با برآوردی که کردند میانگین هزینه های سرقت اتومبیل کمتر از ۵ هزار پوند است در حالی که هزینه ضرب و جرح ها در حدود ۲۱ هزار پوند است (لیبی ، ۱۳۸۷ : ۱۶) . برای روشن شدن اثرات و هزینه های زیانبار جرائم خشن و ضرورت توجه به این مسئله ، به چهار مورد از تیب بندی هایی که محققان و موسسات مختلف از هزینه های جرائم خشن کرده اند ، اشاره می شود :

۱ . زابنسکی^۱ هزینه های جرائم را به سه مقوله طبقه بندی کرده است:

هزینه های مستقیم جرم^۲ : این هزینه ها بیشتر به قربانیان تحمیل می شود ، هرچند هزینه هایی نیز برای جامعه در پی دارد . هزینه های مستقیم شامل تخریب اموال ، هزینه های مراقبت

^۱ . Czabański

^۲ . Cost of crime itself.

پزشکی، هزینه های تلف شدن وقت و به تبع آن از دست دادن " قابلیت تولید^۱ " و " درد و رنج^۲ " برای قربانیان و ... می شود.

هزینه های ناشی از واکنش جامعه به جرم: این هزینه ها غالباً به عنوان هزینه های شناخته شده و آشکار جرم محسوب می شود و مبالغی از بودجه و درآمدهای مالیاتی و منابع عمومی را به هدر می دهد. به طور مثال این هزینه ها شامل هزینه های سیستم قضایی^۳ مانند: پلیس، دادیارها^۴ (تعقیب کننده ها)، قاضی ها^۵، زندان ها^۶ و دیگر امکانات تأدیبی^۷ و کانون های اصلاح و تربیت^۸ می شود.

هزینه های پیش بینی و پیشگیری از جرم: شامل هزینه های رفتار اجتنابی^۹ و هزینه های پیشگیرانه^{۱۰} می شود. مانند خرید سرویس ها و ابزارهای امنیتی (زابنسکی^{۱۱}، ۲۰۰۸: ۱۸ - ۱۰).

۲. بانک توسعه بین - آمریکایی^{۱۲} هزینه های خشونت را به چهار مقوله تقسیم کرده است:

هزینه های مستقیم: شامل تحمیل هزینه بر سیستم بهداشتی، سیستم قضائی و انتظامی، خدمات اجتماعی و خسارت بر زیر ساخت های فیزیکی می شود.

هزینه های غیر مستقیم: شامل زیاد شدن فساد^{۱۳} و افزایش مرگ و میر از طریق قتل و خودکشی، سوء مصرف الکل و مواد مخدر و بی نظمی های مخرب می شود.

^۱ . Productivity.

^۲ . Pain and suffering.

^۳ . Criminal justice system.

^۴ . Prosecutors

^۵ . Judges.

^۶ . Prisons.

^۷ . Correctional facilities .

^۸ . Probation .

^۹ . Avoidance behavior .

^{۱۰} . Precautionary .

^{۱۱} . Czabanski ,jacek .

^{۱۲} . Inter-American Development Bank (IDB)

^{۱۳} . Morbidity